

ประมวลสรุปข้อมูลสถานการณ์สิทธิมนุษยชนในปี ๒๕๕๙
จาก เวที กสม. พบประชาชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (๒๘-๓๐ มีนาคม ๒๕๕๙)
และเวที กสม. พบประชาชนภาคเหนือ (๒๕-๒๗ พฤษภาคม ๒๕๕๙)

คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ (กสม.) ได้จัดเวที กสม. พบประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่จังหวัดขอนแก่น เมื่อวันที่ ๒๘ - ๓๐ มีนาคม ๒๕๕๙ และในภาคเหนือที่จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อวันที่ ๒๕ - ๒๗ พฤษภาคม ๒๕๕๙ เพื่อ (๑) เสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของ กสม. และสำนักงาน กสม. รวมทั้งเป็นการแนะนำ กสม. ชูดีปัจจุบันต่อเครือข่ายในพื้นที่ (๒) รับฟังสถานการณ์สิทธิมนุษยชนที่สะท้อนจากประชาชน และเครือข่ายในพื้นที่โดยตรง เพื่อนำข้อมูลและข้อเสนอแนะที่ได้จากเวทีสาธารณะไปใช้ประกอบการจัดทำรายงานประเมินสถานการณ์สิทธิมนุษยชนในประเทศ ตลอดจนหาหรือแนวทางและมาตรการในการแก้ไขปัญหาต่างๆ และ (๓) ประสานความร่วมมือในการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนกับเครือข่ายต่างๆ พร้อมทั้งการจัดตั้งศูนย์ศึกษาและประสานงานด้านสิทธิมนุษยชน และกลไกในการทำงานร่วมกันระหว่าง กสม. เครือข่ายภาคประชาสังคม และเครือข่ายสถาบันการศึกษา

ทั้งนี้ ในส่วนของข้อมูลสถานการณ์สิทธิมนุษยชนในปี ๒๕๕๙ ซึ่งสรุปและรวบรวมจากความคิดเห็นของผู้เข้าร่วมเวที กสม. ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จำนวน ๓๐๐ คน และภาคเหนือ จำนวน ๔๕๐ คนได้สะท้อนและมุ่งหวังให้ กสม. และกลไกสิทธิมนุษยชนต่างๆ แก้ไขปัญหาสถานการณ์สิทธิมนุษยชนที่เกิดขึ้น จำแนกตามภาค ดังนี้

สถานการณ์สิทธิมนุษยชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (อีสาน) แบ่งเป็น ๖ ประเด็น ดังนี้

ประเด็นทรัพยากรป่าไม้และที่ดิน : สืบเนื่องจากการออกกฎหมาย ประกาศ คำสั่ง และนโยบายการพัฒนาต่างๆ ของรัฐ อาทิ คำสั่งคณะรักษาความสงบแห่งชาติที่ ๖๔/๒๕๕๗ และ ๖๖/๒๕๕๗ แผนแม่บทการพิทักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชาติ การประกาศพื้นที่อุทยานแห่งชาติ และการประกาศเขตพื้นที่ป่าสงวน ส่งผลให้ประชาชนในพื้นที่ภาคอีสานต้องประสบกับปัญหาสิทธิในที่ดินทำกิน การถูกบังคับ/ไล่ออกจากที่อยู่อาศัย และที่ทำกิน และการเป็นผู้บุกรุกพื้นที่ป่าซึ่งกระทำความผิดทางกฎหมาย (Criminalization)

ประเด็นทรัพยากรน้ำ การสร้างเขื่อน และการทำประมง : สืบเนื่องจากบทเรียนของโครงการ “โขง-ชี-มูล” ซึ่งดำเนินการตั้งแต่ปี ๒๕๓๒ และไม่สามารถบริหารจัดการน้ำได้ตามเป้าหมายที่รัฐบาลกำหนด โดยมีผลกระทบโดยตรงต่อการจัดสรรน้ำไปสู่พื้นที่เกษตรกรรมของประชาชนในพื้นที่ และผลกระทบที่เกิดขึ้นสืบเนื่องจากโครงการฯ อาทิ การเปลี่ยนแปลงระดับน้ำที่ไม่เป็นไปตามธรรมชาติ การกระจายตัวของดินเค็ม และการเสียสมดุลของระบบนิเวศป่าทุ่งป่าทาม เป็นต้น

ประเด็นเรื่องพลังงานและเหมืองแร่ : สถานการณ์โดยส่วนใหญ่เป็นการดำเนินโครงการพัฒนาพลังงาน และการทำเหมืองแร่โดยไม่มีกระบวนการปรึกษาหารือ การจัดทำรายงานผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมทางสังคม และทางสุขภาพ และการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ จึงทำให้เกิดการคัดค้านมิให้มีการดำเนินการทั้งในส่วนของ การสร้างโรงไฟฟ้าถ่านหิน การทำเหมืองแร่โปแตช และโครงการขุดเจาะปิโตรเลียม ทั้งนี้ เนื่องจากประชาชนในพื้นที่มีความกังวลต่อผลกระทบที่จะเกิดขึ้นโดยเฉพาะอย่างยิ่งมลพิษและสารเคมีซึ่งส่งผลต่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อมในระยะยาว

ประเด็นเขตเศรษฐกิจพิเศษ โครงการพัฒนาขนาดใหญ่ อุตสาหกรรมและผังเมือง : จากกรณี

ที่รัฐกำหนดให้พื้นที่จังหวัดหนองคาย มุกดาหาร และนครพนม เป็นเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ ส่งผลให้มีการจัดทาที่ดินเพื่อรองรับเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ ทำให้ชาวบ้านในพื้นที่ต้องประสบปัญหาสิทธิในที่ดินทำกิน เนื่องจากการเวนคืนและบังคับให้ออกจากพื้นที่ ประกอบกับการสร้างโครงการขนาดใหญ่ เช่น โรงไฟฟ้า สนามบิน คลังสินค้า และนิคมอุตสาหกรรมต่างๆ เพื่อรองรับเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ ทำให้ชาวบ้านวิตกกังวลว่า เขตเศรษฐกิจพิเศษจะส่งผลกระทบต่อทั้งในด้านที่ทำกิน สิ่งแวดล้อม สภาพความเป็นอยู่ และวิถีการดำเนินชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไป

ประเด็นสิทธิพลเมือง/สิทธิทางการเมือง/สิทธิตามกลุ่มเป้าหมาย (เด็ก ผู้หญิง แรงงาน กรณี การค้ามนุษย์) : จากนโยบายการจัดตั้งเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ ที่อาจส่งผลให้เกิดการขยายตัวของเมืองใหญ่ การเปลี่ยนจากสังคมชนบทเป็นสังคมเมืองย่อมส่งผลกระทบต่อการบริหารจัดการและความสัมพันธ์ภายในครอบครัว ซึ่งเป็นหน่วยพื้นฐานของสังคม จึงทำให้ประชากรกลุ่มเสี่ยงต่อการละเมิดสิทธิมนุษยชน และภัยต่างๆ อาทิ เด็ก ผู้หญิง ผู้สูงอายุ ผู้พิการ แรงงานสัญชาติไทย และแรงงานข้ามชาติ ต้องเผชิญกับภัยต่างๆ เช่น ยาเสพติด ความรุนแรงหรือการถูกล่วงละเมิดทางเพศ และการแสวงหาประโยชน์ตลอดจนการเข้าถึงสาธารณูปโภคพื้นฐาน และปัญหาแรงงานต่างด้าว เป็นต้น

ประเด็นสิทธิเกษตรกร : ด้วยบริบททางสังคมที่กำลังมีแนวโน้มว่าจะเปลี่ยนแปลงไป จากสังคมเกษตรกรรมสู่สังคมอุตสาหกรรม ทำให้เครือข่ายเกษตรกรกังวลในเรื่องของการไม่มีกลไกทางกฎหมายในการรับรองและคุ้มครองสิทธิของเกษตรกรอย่างชัดเจน และกังวลว่าอาชีพเกษตรกรจะสูญหายไป เนื่องจากคนรุ่นหลังล้วนเข้าสู่ตลาดแรงงานในภาคอุตสาหกรรม นอกจากนี้ ยังกังวลเกี่ยวกับปัญหาการแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติระหว่างภาคเกษตรกรรมและภาคอุตสาหกรรม ปัญหาการถูกผูกขาดปัจจัยการผลิตและการตลาดโดยนายทุน รวมถึงปัญหาสารเคมีที่ปนเปื้อนลงสู่แหล่งทรัพยากรธรรมชาติ

สถานการณ์สิทธิมนุษยชนภาคเหนือ แบ่งเป็น ๗ ประเด็น ดังนี้

ประเด็นสิทธิพลเมือง : การต่อสู้ระหว่างชาวบ้าน (นักพิทักษ์สิทธิมนุษยชน) และนายทุนในประเด็นต่างๆ ส่งผลให้เกิดการคุกคาม ข่มขู่ในรูปแบบต่างๆ เช่น การรบกวนการอยู่อาศัย การทำร้ายร่างกาย และการถูกฟ้องร้องดำเนินคดีต่างๆ เป็นต้น ซึ่งล้วนส่งผลกระทบต่อสิทธิในการดำรงชีวิตและการปกป้องสิทธิของชุมชน ในขณะที่กลไกส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนที่มีอยู่ อาทิ กองทุนยุติธรรม สถานทนายความ ศาลปกครอง และ กสม. ก็ยังมีข้อจำกัดทั้งเรื่องความสามารถในการปฏิบัติงาน ความครอบคลุมพื้นที่และ การเข้าถึงกลไก และมีประสิทธิภาพ

ประเด็นสิทธิเด็กและการศึกษา : พบว่า มีปัญหาที่หลากหลายและต้องการได้รับการแก้ไขอย่างเหมาะสม ทั้งการตั้งท้องก่อนวัยอันควร (คุณแม่วัยใส) ยาเสพติด อบายมุข ความรุนแรงในครอบครัว ภาวะที่เด็กซึ่งเคยกระทำความผิดจะกลับไปใช้ชีวิตในสังคม การมีพฤติกรรมไม่พึงประสงค์ของเด็ก สื่อที่ไม่เหมาะสมกับเด็ก ความอ่อนไหวของสภาวะของเด็กไร้สัญชาติ เด็กข้ามชาติ และเด็กที่มีความหลากหลายทางเพศ ในส่วนสถานการณ์ด้านการศึกษา พบว่า มีปัญหาการขาดโรงเรียนที่มีคุณภาพในชุมชน การขาดงบประมาณในการจัดการศึกษาของชุมชน การออกกลางคัน และความเหลื่อมล้ำของคุณภาพการศึกษาระหว่างในเมืองกับชนบท เป็นต้น

ประเด็นสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม : สถานการณ์แรงงานทั้งที่เป็นแรงงานไทย และแรงงานข้ามชาติ มีปัญหาที่แตกต่างกัน โดยในส่วนของแรงงานไทย พบว่า ในกรณีที่นายจ้างปิดกิจการก็จะละเลย หรือปฏิเสธสิทธิของลูกจ้างรวมถึงการเยียวยาต่างๆ การไม่ได้รับการฝึกอบรมด้านกฎหมายแรงงาน การไม่พิจารณาการขึ้นอัตราค่าแรงขั้นต่ำ และการไม่ปฏิบัติตามกฎหมายและวิธีปฏิบัติเกี่ยวกับการมีงานทำของ

คนพิการตามพระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ พ.ศ.๒๕๕๐ อย่างจริงจัง ในส่วนของแรงงานข้ามชาติ พบว่า ยังมีปัญหาความปลอดภัยในสถานที่ทำงาน ปัญหาเรื่องการขาดค่าในสถานที่ราชการ และปัญหาการไม่ปฏิบัติตามกฎหมายแรงงานของนายจ้าง นอกจากนี้ ยังมีการจำกัดสิทธิอันเนื่องจากการถือบัตรสีชมพู (ทร.๓๔) แทนการใช้หนังสือเดินทาง (อาทิ การจำกัดสิทธิในการเดินทางออกนอกพื้นที่ซึ่งกำหนด และการอนุญาตให้มีใบอนุญาตขับขี่รถยนต์และรถจักรยานยนต์) นอกจากนี้ในกลุ่มแรงงานที่ทำงานที่บ้าน เช่น การทำเกษตร ประมง และผู้รับงานมาทำที่บ้าน ซึ่งยังต้องการการมีสิทธิและสวัสดิการสังคมในกองทุนประกันสังคมเช่นเดียวกับแรงงานอื่นๆ ทั้งนี้ในส่วนของผู้สูงอายุมีข้อเสนอว่า นโยบายของรัฐในการจ่ายเบี้ยยังชีพให้กับคนชรา นั้น ยังมีความไม่สอดคล้องกับสภาพทางเศรษฐกิจ และไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพ

นอกจากนี้ยังมีประเด็นการประกาศเขตเศรษฐกิจพิเศษ การขาดการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ในการดำเนินการที่เกี่ยวข้อง การแย่งงานระหว่างแรงงานไทยกับแรงงานข้ามชาติ และการได้รับเงินชดเชยจากการเวียนคืนที่ดินที่ไม่เป็นธรรมและเหมาะสม เป็นต้น

ประเด็นสิทธิชุมชน : พบว่ามีประเด็นในส่วนของทรัพยากรที่ดินและป่าไม้คล้ายกับที่พบในภาคอีสาน คือได้รับผลกระทบจากการออกกฎหมาย ประกาศ คำสั่ง ตลอดจนแผนพัฒนาต่างๆ ของรัฐที่กระทบต่อสิทธิในที่ดินทำกิน นอกจากนี้ ยังพบปัญหาการได้รับผลกระทบจากการสร้างเขื่อนและอ่างเก็บน้ำ ทั้งผลกระทบในเรื่องของสิ่งแวดล้อม วิถีชีวิตชุมชน และยังมีในส่วนของผู้ที่ยังไม่ได้รับค่าชดเชย จากกรณีการสร้างอ่างเก็บน้ำในบางพื้นที่

ประเด็นของกลุ่มสถานะบุคคล กลุ่มชาติพันธุ์ และชนเผ่าพื้นเมือง : เป็นประเด็นที่มีสถานการณ์สิทธิมนุษยชนค่อนข้างเด่นชัด เนื่องจากว่าพื้นที่ภาคเหนือเป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ และกลุ่มชาติพันธุ์ได้ประสบกับปัญหาในมิติต่างๆ ดังนี้ ปัญหาในการพิสูจน์สัญชาติ ปัญหาสิทธิในการศึกษาของเด็กไร้สัญชาติ ปัญหาสิทธิในการเดินทางออกนอกพื้นที่ของผู้ไร้สัญชาติ ปัญหาสิทธิในการทำงานของบุคคลที่ไม่มีสถานะทางทะเบียน สิทธิในการขอรับบริการขั้นพื้นฐานจากรัฐ การขาดการปกป้องคุ้มครองสิทธิจากรัฐ และปัญหาในเรื่องของการยอมรับการมีตัวตนของชนเผ่าพื้นเมือง

ประเด็นสิทธิของกลุ่มผู้หญิง และบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ : พบว่า ในส่วนของกลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศต้องเผชิญกับ (๑) ปัญหาเชิงโครงสร้างที่มีผลกระทบ ทั้งการขาดความรู้และความเข้าใจของสังคมในเรื่องเพศสภาพ (Gender) เพศวิถี (Sexuality) การแสดงออก (Express) และอัตลักษณ์ทางเพศ (Sexual Identities) ซึ่งมีความหลากหลาย (๒) ปัญหาเชิงโครงสร้างทางกฎหมาย เนื่องจากกฎหมายปัจจุบันให้การคุ้มครองกับบุคคลในพื้นที่ฐานเพศสภาพ (Sex) ส่งผลให้การคุ้มครองยังไม่ครอบคลุมบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ และ (๓) ปัญหาเชิงโครงสร้างทางสังคม ในเชิงคุณค่าที่มองผู้ชายเป็นใหญ่หรือปิตาธิปไตย (Patriarchy) นำไปสู่พฤติกรรมที่สร้างความไม่เป็นธรรมและการเลือกปฏิบัติทางเพศ ทั้งในการทำงานและการดำเนินชีวิตประจำวัน นอกจากนี้ยังมีการละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือการคุกคามทางเพศในพื้นที่ซึ่งมีการจำกัด หรือควบคุม (เช่น หอพักสถานและเรือนจำ) จนได้รับโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ ในส่วนของกลุ่มผู้หญิง พบว่า มีปัญหาความรุนแรงโดยเฉพาะกับกลุ่มผู้หญิงในชนบทซึ่งเสี่ยงต่อการถูกล่วงละเมิดทางเพศและความรุนแรงอันเกิดจากขนบธรรมเนียมจารีตประเพณี เช่น ประเพณีการฉุดผู้หญิงเพื่อแต่งงานของชนเผ่าม้ง นอกจากนี้ ยังมีปัญหาการถูกละเมิดสิทธิอันเกิดจากสื่อสารมวลชน โดยเฉพาะในกลุ่มพนักงานบริการทางเพศที่มีถูกนำภาพไปนำเสนอข่าวโดยบุคคลอื่นๆ มิได้ให้ความความยินยอมแต่อย่างใด

ประเด็นสิทธิด้านกระบวนการยุติธรรม : พบประเด็นปัญหาสิทธิแรงงานที่ไม่ได้รับการคุ้มครองตามกฎหมาย การไม่ได้รับสิทธิตามที่กฎหมายกำหนด ในเรื่องของค่าแรง สวัสดิการ และเวลาในการทำงาน ปัญหาจากคำสั่งคณะรักษาความสงบแห่งชาติที่ ๑๑๕/๒๕๕๗ ที่เปลี่ยนแปลงผู้รับสำนวนสอบสวน

ในกรณีที่มีคำสั่งไม่ฟ้องและคำสั่งนั้นไม่ใช่คำสั่งของอัยการสูงสุด ซึ่งเดิมเป็นอำนาจของผู้ว่าราชการจังหวัด ในการพิจารณาสำนวน แต่เปลี่ยนเป็นอำนาจของเจ้าหน้าที่ตำรวจที่ เป็นผู้บังคับบัญชาพนักงานสอบสวน โดยปัญหานี้มีทั้งฝ่ายที่เห็นด้วยและไม่เห็นด้วย ปัญหาข้อพิพาทที่ดินระหว่างชาวบ้านที่อยู่อาศัยในพื้นที่มาก่อน กับนายทุนที่มีเอกสารไปไต่สวนว่าที่ดินนั้นมีใช่ของชาวบ้าน ปัญหาสิทธิในการมีหนายความ และปัญหาสิทธิของผู้ต้องขัง

นอกจากนี้ ในเวที กสม. พบประชาชน คณะ กสม. และบุคลากรสำนักงาน กสม. ยังได้ศึกษา เรียนรู้รูปธรรมของชุมชนกับวิธีการจัดการตนเอง การดูแลฐานทรัพยากร ตลอดจนการส่งเสริมและคุ้มครอง สิทธิมนุษยชนในรูปแบบต่างๆ อาทิ

- ในพื้นที่ศูนย์การเรียนรู้การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ดอยอินทนนท์ จังหวัด เชียงใหม่ เป็นพื้นที่ต้นแบบที่ประสบความสำเร็จในการจัดการทรัพยากรร่วมกันระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐ และประชาชนในพื้นที่ โดย “ข้อบัญญัติท้องถิ่น” ซึ่ง กสม. สามารถนำรูปแบบการจัดการทรัพยากร ในแนวทางสิทธิมนุษยชน (Human Rights-based Approach) มาขยายผลประยุกต์ใช้ในการแก้ไขปัญหา เรื่องร้องเรียนในพื้นที่อื่นๆ รวมถึงการนำรูปแบบการจัดการทรัพยากรของดอยอินทนนท์ ไปใช้ประกอบการ จัดทำข้อเสนอแนะของ กสม. เนื่องจาก ณ ปัจจุบัน (พฤศจิกายน ๒๕๕๘ เป็นต้นมา) กสม. ได้รับเรื่องร้องเรียน เกี่ยวกับสิทธิชุมชนและการจัดการทรัพยากรในหลายพื้นที่ (อาทิ การสร้างคลังก๊าซในพื้นที่ชุ่มน้ำ จังหวัด สมุทรสงคราม) จึงเห็นความจำเป็น และความสำคัญที่ชุมชนแต่ละพื้นที่สามารถใช้การจัดการ หรือ สร้างข้อตกลงร่วมกันในพื้นที่ เพื่อแก้ไขปัญหา สร้างความปรองดองในการอยู่ร่วมกัน และการส่งเสริม และคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในระยะยาว โดยการสร้างความร่วมมือจากฝ่ายต่างๆ ผ่านกลไกการ มีส่วนร่วมทั้งจากภาครัฐ ภาคประชาสังคม และภาคประชาชน ซึ่งจะทำให้เกิดแนวทางในการแก้ไขปัญหา ที่ยั่งยืนกว่าการจัดการเป็นรายกรณี และ กสม. อาจจัดทำเป็นข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อรัฐบาลใน การออกเป็นกฎกระทรวงหรือเป็นพระราชบัญญัติที่จะรับรองและคุ้มครองชุมชนที่มีความพร้อมในการจัดการ ทรัพยากร ซึ่งสอดคล้องกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐ และพุทธศักราช ๒๕๕๐ ที่ได้รับรองสิทธิชุมชนไว้ตามมาตรา ๖๖ และ ๖๗ รวมถึงในแผนสิทธิมนุษยชนแห่งชาติฉบับที่ ๓ (พ.ศ. ๒๕๕๗ – ๒๕๖๑) ซึ่งหน่วยงานต่างๆ จะต้องรับหลักการจัดการทรัพยากรอย่างมีส่วนร่วม ไปปฏิบัติ ในฐานะที่ กสม. ได้เป็นส่วนหนึ่งของคณะกรรมการประสานความร่วมมือด้านส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิ เสรีภาพ และ สิทธิมนุษยชนของประชาชน เห็นสมควรให้หน่วยงานต่างๆ ดำเนินการตามแผนสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ และ นำรูปแบบการจัดการทรัพยากรร่วมกันของพื้นที่อุทยานแห่งชาติดอยอินทนนท์ เป็นต้นแบบในการแก้ไขปัญหา ความขัดแย้งในพื้นที่ต่างๆ ทั่วประเทศ ซึ่งจะเป็นการแก้ไขปัญหาที่ยั่งยืนอย่างแท้จริง

